

УДК 37.061**РОЗВИТОК ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ
ЗАСОБАМИ ВАЛЬФДОРСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ****кандидат педагогічних наук, Передерій О.Л.**

Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Україна, Дніпро

У статті здійснено аналіз наукової літератури щодо визначення понять «компетенція», «компетентність» «життєва компетентність», їх складових та етапів розвитку. Визначено особливості розвитку життєвої компетентності у старшому шкільному віці. Проаналізовано особливості навчально-виховного процесу, побудованого на засадах вальдорфської педагогіки та можливості його впливу на формування життєвої компетентності старшокласників. Доведено, що вальдорфська школа створює сприятливі умови для гармонійного всебічного розвитку старшокласників, сприяє формуванню навичок соціальної взаємодії, становлення активної життєвої позиції, розвиває життєву компетентність старшокласників.

Ключові слова: компетенція, компетентність, життєва компетентність, старшокласники, вальдорфська педагогіка

PhD in Pedagogical Sciences, O.L. Perederii Development of high school students life competency by means of the Waldorf education / The Dnipropetrovsk Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education, Ukraine, Dnipro

The article analyzes the definition of «competence», «competency», «life competency», their components and stages of development. The peculiarities of high school students life competency development are given. It is analyzed Waldorf pedagogy as a mean of influence on the

development of high school students life competency. It is proved that the Waldorf education creates favorable conditions for the harmonious comprehensive development of the high school students, promotes formation of social communicative skills and active life position, develops high school students life competency.

Keywords: competency, competence, life competency, high school students, Waldorf pedagogy

Вступ. Нові реалії життя в Україні, її поступове перетворення на демократичну, соціально орієнтовану країну обумовили глобальні зміни у філософії освіти, визначенні її мети, завдань, методів діяльності.

Наближення освіти до європейських стандартів сприяло усвідомленню та поширенню альтернативної освітньої філософії, головним стратегічним напрямком якої стала гуманізація педагогічного процесу. Активізувався пошук педагогічних систем, спрямованих на становлення активної, творчої, компетентної, соціально адаптивної і високоморальної особистості. Для творчо працюючого вчителя з'явилася можливість обирати нетрадиційні педагогічні системи, що сприяють формуванню і розвитку компетентностей, необхідних для успішної самореалізації особистості у житті, навчанні та праці.

Однією з найбільш апробованих гуманістично спрямованих педагогічних систем, яка може бути корисною та актуальною на сучасному етапі реформування української освіти, є вальдорфська педагогіка. Головною метою вальдорфської педагогіки є формування життєвих компетентностей людини, світоглядне, соціальне та професійне самовизначення кожної окремої особистості у контексті усвідомлення власної індивідуальної свободи та відповідальності. Саме тому, запровадження вальдорфської педагогіки може стати

важливим кроком у реформуванні сучасної української освіти на основі гуманістичних поглядів на природу та розвиток людини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури із зазначеної проблеми свідчить про те, що питання компетентнісного підходу є актуальними для багатьох українських та закордонних дослідників.

Так, загальнотеоретичні основи компетентнісного підходу у вітчизняному освітньому просторі розглянуті у дослідженнях Н. Бібіка, С. Гончаренко, І. Гушлевської, С. Клепко, О. Локшиної, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко та ін.

Підходи щодо класифікації та визначення конструктивів компетентнісного підходу знайшли теоретичне обґрунтування у працях вітчизняних науковців (Л. Паращенко, О. Сибіль, І. Родигіна, С. Трубачева, Г. Фрейман та ін.) та багатьох учених Росії (Д. Іванов, І. Зимня, А. Дахін, В. Краєвський, В. Лебєдєв, В. Сєріков, А. Хуторський, С. Шишов та ін.).

Вивченням життєвої компетентності та її складових займалися такі вчені, як Л. Мітіна, Д. Пузіков, І. Єрмаков, І. Ящук та інші. Наукові дослідження та ідеї І. Єрмакова, Н. Пустовіт, Л. Сохань, свідчать про цілеспрямовані пошуки вченими шляхів формування життєвої компетентності особистості, передовсім у процесі її навчання і виховання.

Проте, проблема розвитку життєвої компетентності старшокласників недостатньо висвітлена в сучасних публікаціях.

Формулювання мети статті та завдань. Отже, **мета дослідження** - виявити та обґрунтувати закономірності розвитку життєвої компетентності старшокласників, визначити методи педагогічного впливу, спрямовані на розвиток зазначеної

компетентності, проаналізувати можливості вальдорфської педагогіки у вирішенні цих питань.

Основними **завданнями** дослідження є: здійснення аналізу наукової літератури щодо визначення поняття «життєва компетентність», її складових та етапів розвитку, визначення особливостей розвитку життєвої компетентності у старшому шкільному віці, аналіз засобів вальдорфської педагогіки щодо впливу на розвиток життєвої компетентності старшокласників.

Виклад основного матеріалу. З метою уточнення сутності поняття «життєва компетентність старшокласників» розглянемо основні підходи вчених до розуміння змісту базових для нашого дослідження понять: «компетентність», «життєва компетентність».

У сучасній науковій літературі поняття «компетентність» досить часто ототожнюють з «компетенцією», проте вони суттєво відрізняються, тому доцільно розглядати їх як різнорівневі.

Сьогодні в педагогіці не існує універсального визначення понять «компетентність» і «компетенція». Дослідники визначають проблематику цього питання по-різному. На нашу думку, це пов'язано з тим, що педагогічна наука почала займатися питаннями компетентності пізніше за інші науки, базуючись на результатах досліджень у галузі соціології, психології, філософії, математики, кібернетики тощо. З одного боку, розширення термінологічного апарату, упровадження нових категорій є невід'ємною частиною розвитку педагогічної науки, яка повинна не лише відповідати вимогам сучасного суспільства, а також рухатися з випередженням. З іншого боку, нові терміни часто викликають неточність і багатозначність інтерпретації.

Огляд словників показав, що тлумачення поняття «компетентність» у різних виданнях не має значних відмінностей, воно означає володіння знаннями, які необхідні для розмірковування про

дещо, обізнаність, авторитетність у певній галузі знань. Зокрема, у «Словнику російської мови» С. Ожегова поняття «компетентність» розкривається як похідне від прикметника «компетентний» – який знає, обізнаний, авторитетний у певній галузі [4, с. 265].

У контексті нашого дослідження визначальною вважаємо позицію А. Хуторського, який тлумачить поняття «компетентність» та «компетенція» таким чином: «Компетенція включає сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знання, уміння, навички, способи діяльності), які задаються щодо певних предметів та процесів і необхідні для якісної продуктивної діяльності щодо них. Компетентність – «це оволодіння людиною певною компетенцією, що включає особистісне ставлення до неї та предмета діяльності» [5, с. 141]. Відповідно до цього визначення, компетенція – це комплекс особистісних характеристик, необхідний для функціонування в суспільстві, компетентність – досвід у тій чи іншій галузі.

Досліджуючи проблему формування і розвитку життєвої компетентності учнівської молоді, І.Ящук наголошує на тому, що життєва компетентність являє собою знання, вміння, життєвий досвід, необхідний для розв'язання життєвих завдань і продуктивного здійснення власного життя [8, с. 24].

Дослідниця В. Ніщета трактує життєву компетентність як складне утворення, що охоплює уміння особистості орієнтуватися в соціальних ситуаціях, обирати адекватні та ефективні способи розв'язання життєвих проблем, знати свої особисті якості, достоїнства і недоліки, мати здатність до самовдосконалення та самозмін, до розуміння інших людей, з метою встановлення адекватних способів спілкування. [3, 45].

О.Кононко переконана, що людина, яка має розвинену життєву компетентність, вміє збалансовувати біологічні ритми (свою активність, сон, апетит, стан, настрій, працездатність) із соціальними ритмами

(почуттям відповідальності, усвідомленням необхідності чогось, звичним розкладом, обов'язками і правами); Крім того, людина не є заручником власного тіла, негативних або тривожних думок і почуттів, руйнівних намірів, а замість того віддає перевагу конструктивній, творчій активності перед споживацькою, деструктивною, виконавською, руйнівною [2, с.8].

Л. Сохань поєднує поняття «життєва компетентність» з певним комплексом особистісних якостей, що забезпечують продуктивне життєздійснення особистості. Формування зазначеної компетентності дослідниця вбачає в розвитку і збагаченні всіх основних життєзабезпечувальних особистісних структур. [1, с. 89].

Таким чином, *життєва компетентність старшокласників* є комплексним утворенням, яке виявляється в умінні успішно адаптуватися до соціальних умов, умінні пізнавати і розвивати себе і свої можливості, умінні адекватно комунікувати з оточуючими.

Як уже зазначалось, життєва компетентність являю собою складне утворення , до структури якої входить комплекс певних особистісних якостей.

Погоджуючись з думкою низки науковців, вважаємо, що основними структурними елементами життєвої компетентності старшокласників є:

- знання; (ті , які учні здобувають під час навчання та в житті);
- уміння й навички (учні вміють адекватно застосовувати набуті знання на практиці);
- життєтворчі здібності (аналітичні, поведінкові, прогностичні);
- життєві досягнення (особисте щастя, соціальний статус, самореалізація)

Крім того, життєва компетентність може включати ряд компетенцій:

- відносно себе як особистості та суб'єкта життєтворчості (“Я-концепція”, ціннісні орієнтації, якості емоційно-вольової сфери);
- відносно взаємодії з іншими людьми (комунікативна, полікультурна, конфліктна);
- відносно діяльності в усіх її видах і формах (функціональна та мотиваційна, проєктивна культура). [1]. [3].

Нетрадиційною педагогічною системою, яка дозволяє формувати зазначені складові життєвої компетентності є вальдорфська педагогіка.

Вальдорфська (Штайнер -педагогіка) є цілісною педагогічною системою, що забезпечує вільний творчий розвиток особистості, соціальну адаптацію та повноцінну самореалізацію особистості у житті, сприяє збереженню фізичного, психічного та духовного здоров'я школярів. Головною метою вальдорфської педагогіки є світоглядне, соціальне та професійне самовизначення кожної окремої особистості у контексті усвідомлення власної індивідуальної свободи та відповідальності. Основна ідея педагогічної системи - орієнтація на вільний всебічний розвиток особистості у відповідності до тенденцій віку та потенціальних можливостей людини. [6].

Навчання у вальдорфській школі не зводиться до передачі знань, умінь та навичок, воно створює умови для виховання в широкому розумінні, коли мислення приводиться у правильне співвідношення з волею, почуттями, бажаннями. У школі створюється педагогічно сформований простір, сприятливий для цілісного розвитку особистості та збереження фізичного, психічного та духовного здоров'я дітей. При цьому у загальний зміст освіти інтегруються актуальні проблеми реального життя, питання екології, здоров'я і безпеки. Практичні знання та навички учні також отримують під час виїзних «епох» та різноманітних практик: сільськогосподарської, соціальної тощо.

Навчання та виховання у вальфдорських школах будуються з урахуванням поступового природного розвитку дитини, її фізичного, душевно-духовного та інтелектуального станів на кожному з етапів.

Згідно концепції вальфдорської педагогіки старший шкільний вік – це вік усвідомлення власного «Я», пошуку ідеалів, формування цінностей, відкриття власної індивідуальності. Це є час інтенсивного інтелектуального розвитку, зростання інтересу до наукового вивчення світу, до соціальних питань тощо. Все це створює передумови для того, щоб молода людина могла пережити і зрозуміти світ як цілісність, де все знаходиться у взаємодії та взаємній залежності, і за рахунок цього прийти до усвідомлення відповідальності за свої вчинки, визначити свою подальшу долю та місце у житті [7].

Акцент у роботі з старшокласниками зміщується у бік самостійності: підготовка рефератів, індивідуальних та групових проєктів, творчих робіт тощо. Важливого значення набуває вивчення практичних аспектів діяльності людини. При цьому увага не просто фіксується на використанні отриманих знань, учням надається можливість реалізувати свої ідеї у проєктах. Цей метод дає змогу самостійно обрати тему, спланувати та здійснити власний задум. Вчитель виступає як консультант, що стимулює та підтримує активність учня.

Для старшокласників значимими є екзистенційні питання щодо свого місця у житті, реалізації власних можливостей у сучасному світі, вибору майбутньої професії. Це знаходить відображення у методах викладання навчального матеріалу у старшій школі. Воно здійснюється на основі феноменологічного підходу: через опис та характеристику феномену, що розглядається, аналіз та введення відповідного поняття. Такий метод навчальної діяльності стимулює пошукову активність та пізнавальний інтерес старшокласників.

На нашу думку, основними інноваціями вальфдорської педагогіки, які сприяють розвитку життєвої компетентності старшокласників є.

- специфічна орієнтація навчального плану на духовні потреби учнів старшого шкільного віку;

- акцент на художній та художньо-ремісничий компоненти навчального процесу через живопис, музику, евритмію, рецитацію (мистецтво мовлення), різноманітну практичну діяльність, що розвивають вольову, емоційну та інтелектуальну сферу старшокласників;

- запровадження «гігієнічної» організації навчання, орієнтація на ритм дня, тижня, року, викладання навчальних дисциплін «епохами» (3-4 тижня), що дає змогу органічного, послідовного розвитку матеріалу протягом «епохи»;

- щотижневі конференції вчителів з метою постійного вдосконалення системи навчання та спостереження за старшокласниками;

- співробітництво вчителів та батьків.

Згідно даних державної атестації у 9 та незалежного оцінювання в 11 класах, учні вальфдорських шкіл не тільки засвоїли навчальні програми на рівні Державного стандарту, але і отримали додаткові знання з історії мистецтв, живопису, ремесел тощо. Випускники вальдорфських шкіл успішно вступили до вищих навчальних закладів, вони мають високий рівень культури, прагнуть до подальшого самовдосконалення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження переконливо доводить, що вальдорфська школа створює сприятливі умови для гармонійного всебічного розвитку старшокласників, сприяє формуванню навичок соціальної взаємодії, становлення активної життєвої позиції.

Таким чином, вальдорфська педагогіка може й надалі бути успішно інтегрованою в освітній простір України, збагачуючи його новими технологіями навчання та цілісного розвитку особистості учня з планетарним мисленням, внутрішньою свободою, відповідальністю та високим рівнем життєвої компетентності.

Враховуючи той факт, що вальдорфські школи як Європи, так і України, досягли значних успіхів у вирішенні актуальних питань навчання, виховання та адаптації учнів до життя в умовах демократичного, конкурентного суспільства, вважаємо доцільним продовження дослідницької роботи щодо впровадження концептуальних ідей вальдорфської педагогіки в українську систему освіти.

Література:

1. *Життєва компетентність особистості: наук.-метод. збірник / [за ред. Сохань Л.В., Єрмакова І.Г.]. – К.: Богдана, 2003. – 520 с.*
2. *Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора психол. наук: спец. 19.00.07 „Педагогічна та вікова психологія”/ О.Л. Кононко. – К., 2001. –36с.*
3. *Нищета В. Життєва компетентність як складова сучасного шкільного навчання українознавчих предметів / В. Нищета// Запровадження компетентнісного підходу в навчанні гуманітарних предметів: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Бердянськ: БДПУ, 2009. – С. 43-49.*
4. *Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов; под ред. Н.Ю. Шведовой. – М.: Советская энциклопедия, 1973. – 846 с.*
5. *Хуторской А.В. Практикум по дидактике и современным методикам обучения / А.В. Хуторский. – СПб.: Питер, 2004. – 541 с.*

6. Штейнер Р. Воспитание ребенка с точки зрения духовной науки: пер. с нем. / Р. Штейнер. – М.: Парсифаль, 1993. – 40 с.
7. Штейнер Р. Познание человека и учебный процесс / Р. Штейнер; пер. [с нем.] Д. Виноградова. – М.: Парсифаль, 1998. – 128 с.
8. Ящук І.П. Формування життєво компетентної особистості: Науково-методичний посібник./ І.П. Ящук. – Хмельницький: Видавництво Хмельницького гуманітарно-педагогічного інституту, 1999. – 54с.

References:

1. Zhyttieva kompetentnist osobystosti: nauk.-metod. zbirnyk / [za red. Sokhan L.V., Yermakova I.H.]. – K.: Bohdana, 2003. – 520 s.
2. Kononko O.L. Psykholohichni osnovy osobystisnoho stanovlennia doshkilnyka: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia doktora psykhol. nauk: spets. 19.00.07 „Pedahohichna ta vikova psykholohiia”/ O.L. Kononko. – K., 2001. –36s.
3. Nyshcheta V. Zhyttieva kompetentnist yak skladova suchasnoho shkilnoho navchannia ukrainoznavchyykh predmetiv / V. Nyshcheta // Zaprovadzhennia kompetentnisnoho pidkrodu v navchanni humanitarnyykh predmetiv: Materialy Vseukrainskoi naukovy-praktychnoi konferentsii. – Berdiansk: BDPU, 2009. – S. 43-49.
4. Ozhehov S.Y. Slovar russkoho yazyka / S.Y. Ozhehov; pod red. N.Iu. Shvedovoi. – M.: Sovetskaia entsyklopedyia, 1973. – 846 s.
5. Khutorskoi A.V. Praktikum po dydaktyke y sovremennym metodykam obuchenya / A.V. Khutorskyi. – SPb.: Pyter, 2004. – 541 s.
6. Shteiner R. Vospytanye rebenka s tochky zreniya dukhovnoi nauky: per. s nem. / R. Shteiner. – M.: Parsyfal, 1993. – 40 s.
7. Shteiner R. Poznanye cheloveka y uchebnyy protsess / R. Shteiner; per. [s nem.] D. Vynogradova. – M.: Parsyfal, 1998. – 128 s.

8. *Iashchuk I.P. Formuvannia zhyttievo kompetentnoi osobystosti: Naukovo-metodychnyi posibnyk./ I.P. Yashchuk. – Khmelnytskyi: Vydavnytstvo Khmelnytskoho humanitarno-pedahohichnoho instytutu, 1999. – 54s.*